

RECENSIONS

CAPILLA, Juli [cur.]. Joan Fuster. *Correspondència, XIV. La generació valenciana dels seixanta*. València: Càtedra Joan Fuster; Universitat de València; Tres i Quatre, 2013. 629 p.

Els onze corresponents d'aquest volum que dialoguen amb Joan Fuster són d'especial interès perquè expliquen contextos i mecanismes d'activitat associativa i intel·lectual que suposaren l'inici d'un nou marc de modernització sociopolítica al País Valencià. Amb tot, el procés de conscienciació nacional es produí d'una manera relacionada amb sectors valencianistes –pocs– de preguerra i amb activistes que endegaren una mobilització al marge de la vida universitària. Dic això perquè la totalitat de protagonistes d'aquest epistolari tingué formació universitària i fou primordialment en aquest ambient –sense oblidar l'activitat conjunta amb els nacionalistes que formaren el Front Marxista Valencià i s'aixoplugaren en el si del Rat Penat– on organitzaren les seves primeres activitats de propaganda i de sensibilització nacional.

La correspondència agrupada en aquest volum –amb un molt ben detallat estudi contextualitzador del seu curador, Juli Capilla– constitueix un referent essencial per conèixer

posicionaments, inquietuds i opinions que aquests valencianistes –la majoria dels quals col·laboradors de les dues primeres revistes universitàries valencianistes de postguerra, *Diàleg* (1961-1962) i *Concret* (1963)– difongueren arreu del País. Es tractava d'un grup d'actuació amb prou homogeneïtat d'objectius polítics, per bé que de procedència social i territorial diversa. En aquest sentit és difícil d'«unificar» sociològicament aquests integrants –Lluís-V. Aracil, Alfons Cucó, Màrius G. Bonafè, Jaume Pérez Muntaner, Joan-Francesc Mira, Vicent Àlvarez, Lluís Alpera, Ricard Pérez Casado, Antoni Seva, Emili Rodríguez Bernabéu i Vicent Pitarch–, que en els anys seixanta s'anaren aglutinant a redós de la Facultat de Dret i de Lletres de la Universitat de València (llevat de Vicent Pitarch, que estudià a la Universitat de Barcelona i que, en principi, en fou el participant menys vinculat). És de remarcar, d'altra banda, l'absència, potser per manca de documentació epistolar, de Josep-Vicent Marqués, un altre integrant molt destacat –intel·lectualment i política– d'aquesta generació. I cal observar el bon criteri de Capilla a l'hora de seleccionar corresponents del conjunt territorial del País Valencià. Aquest aspecte permet de constatar l'abast d'implantació ter-

ritorial –no estrictament reduït a la capital de L'Horta– d'aquells nuclis d'actuació sociopolítica.

Les lletres intercanviades amb Fuster revelen trets biogràfics i preocupacions de cada integrant del nucli valencianista universitari. En defineixen l'heterogeneïtat «interna» pel que fa a orientacions i projectes a emprendre. Però també indiquen les coincidències quant a intervenció en activitats patriòtiques –rutes, aplecs, campanyes– que anaven irradiant socialment. De fet, una característica a subratllar és que aquest epistolari permet de capir que «patriotisme» equival a política d'utilitat pública: exercici de ciutadania substantiva, no tan sols formal, adjectiu aquest darrer que explica ben poca cosa sobre la historicitat del fet social.

En aquest sentit, les vint-i-cinc cartes entre Aracil i Fuster (1961-1980) –un apartat destacat del volum– detallen projectes de treball del sociòleg en formació, compromís amb la llengua del país i també, per part de Fuster, consideracions sobre la tasca a fer a començaments dels anys seixanta després de la publicació de *Nosaltres, els valencians*. Cal destacar la denúncia de formes ideològiques –que arran del postfranquisme han tingut materialitzacions polítiques i violentes espanyolistes pseudo-valencianistes– com l'almelaivisme.

Aquesta eloqüent fórmula d'Aracil –derivada dels posicionaments intel·lectuals de l'escriptor Francesc Almel·la i Vives, del qual aquest estudiant de dret en coneixia els posicionaments polítics– servia per fer referència a l'oposició a les tesis fusterianes per part de capes socials urbanes de la ciutat de València que, d'altra banda, mostraven un autoodi manifest envers les formes d'identitat dels valencians.

D'altres corresponsals són més específics (malgrat informacions col·laterals de tipus més general) i fan esment a dedicacions coetànies d'aquells estudiants. És el cas de la correspondència de l'estudiant i futur historiador Alfons Cucó amb Fuster a través de les deu cartes escrites entre 1960 i 1992. També l'és la de l'historiador alcoià Màrius Garcia Bonafè –18 lletres entre 1960 i 1985–, que esmenta Fuster com a assessor literari de la Institució Valenciana d'Estudis i d'Investigació, i les notícies literàries intercanviades amb Pérez Montaner –sis cartes entre 1960 i 1983. Alguns d'aquests intercanvis (Cucó, Pérez Montaner), són útils per conèixer detalls de la darrera etapa de la biografia de Fuster pel que fa a la trajectòria universitària. Altres correspondències –Joan Francesc Mira entre 1962 i 1983 i Ricard Pérez Casado entre 1967 i 1987– al·ludeixen respectiva-

ment a empreses de nacionalització valencianista i d'especialització acadèmica fora del País Valencià i a la preparació d'estudis paradigmàtics, com foren els dos volums publicats per l'editorial L'Estel de *L'estructura econòmica del País Valencià* (1970).

Les lletres de Vicent Àlvarez Rubio entre 1963 i 1978 –pel que fa a fets de dinàmica interna del grup poden enllaçar amb les d'Aracil– són d'interès per comprendre –i alhora matisar– el qualificatiu que Fuster atorgà al grup de valencianistes dels anys seixanta: el de *ballarines*. La consideració realista d'Àlvarez en la seva primera carta sobre els mitjans dels quals disposaven aquells estudiants serveix perquè l'intel·lectual de Sueca expliqui millor, i sense ironia, els avenços i les mancances de la pràctica cultural i política del nou valencianisme que es generava en aquella etapa. La carta de Fuster a l'aleshores estudiant xativí de Dret (Sueca, 22 de novembre) –i la resposta de l'aleshores integrant de l'Acció Socialista Valenciana (28 de novembre de 1963)– és important per saber quina era l'opinió de l'intel·lectual respecte de la tasca feta fins aleshores per la «generació» universitària i quin era el balanç d'algunes campanyes realitzades. Aquestes dues lletres també són útils per saber com era vist Fuster per aquells joves nacionalistes. Tot cre-

uant les cartes d'Aracil i les d'Àlvarez, podem obtenir un marc significatiu de les motivacions d'aquells estudiants que contestaren reeixidament l'hegemonia del Sindicato Español Universitario amb la constitució d'un sindicat alternatiu, l'ADEV (Agrupació Democràtica d'Estudiants Valencians).

El grup de corresponsals alacantins (Emili Rodríguez-Bernabeu) que provenien de València però s'establiren a Alacant a començaments dels anys setanta (Lluís Alpera) i el dels que n'eren originaris i anaren a viure a Barcelona (Antoni Seva) aporten informació destacada sobre la preparació d'obres que foren cabdals en la recepció de nous corrents estètics i ideològics –*Dades de la història civil d'un valencià* de Lluís Alpera– i sobre l'organització de premis literaris que esdevenien un revulsiu a favor de la llengua i la realitat cultural i territorial del sud del País Valencià.

Cal, però, remarcar la correspondència amb Antoni Seva –32 lletres entre 1964 i 1990, de les quals cal llegir amb atenció les compreses en l'etapa 1964-1968– perquè detalla informació sobre les polèmiques que l'espanyolisme surestista atia envers les tesis fusterianes i la contesta que tingué per part de sectors culturals de la ciutat d'Alacant. També assabenta sobre cursos de llengua al Club

d'Amics de la UNESCO de la capital de l'Alacantí i programes de radio en català. És a dir, les cartes donen compte de les campanyes valencianitzadores que aprofitaven totes les possibilitats i els mitjans per desespanyolitzar una ciutat que aleshores –a través del diari murcià amb seu a Alacant *La Verdad*– era focus d'una maniobra de desvertebració comarcal del sud del País. L'actitud de Fuster –llegiu-ne la lletra del 20 d'agost de 1964–, és clar, és de suport, i aporta idees i mitjans de difusió a fi de facilitar la intensificació d'aquestes pràctiques sociopolítiques. En aquest sentit, també podria haver aportat informació substancial Rodríguez-Bernabeu (la correspondència aplegada va de 1978 a 1989), que en els anys seixanta tingué trajectòria cultural entre els universitaris de la ciutat de València –on anà a estudiar– i s'implicà en la col·laboració en valencià en les planes del setmanari de Dénia, *La Marina*.

L'epistolari més extens –61 cartes entre 1967 i 1990– és el de Vicent Pitarch. Essencialment s'hi explica el quefer del jove llicenciat en Filologia Romànica per la Universitat de Barcelona pel que fa als estudis que endegava sobre història social de la llengua. Com he dit anteriorment, Pitarch Almela representa una trajectòria relativament allunyada del nucli

valencianista universitari. Amb tot, aquesta correspondència «simbolitza» l'eix nacional Castelló-Barcelona, ens explica fites catalanitzadores de modernitat –el programa de ràdio ideat per Vicent Pitarch el 1969, *Nosaltres, els valencians*– i concreta la funció mitjancera de Fuster davant mitjans acadèmics com l'Institut d'Estudis Catalans i els projectes d'estudi i de difusió quant a la situació lingüística i política dels valencians, com indica la carta de Pitarch a Fuster (Castelló, 9 de gener de 1979). En qualsevol cas, aquest intercanvi epistolar aporta dades de relleu sobre la dinàmica territorial (la Plana) quant a l'articulació d'iniciatives –entre d'altres, la revista *Al Vent*, cursos de llengua en instituts, funció del Centre Excursionista de Castelló– que cercaven la socialització d'un programa civico polític propi, no pas satèl·lit del definit pel tardofranquisme.

La generació valenciana dels anys seixanta és un volum que estableix un «model» de relació entre un intel·lectual i uns integrants generacionals que, tant per la data de naixement de Fuster (1922) com per les mateixes opinions i accions dels valencianistes d'aquella etapa, mostraven concepcions diversificades. Aquesta correspondència deixata una relació referent-seguidor que pot ser sintetitzada en paraules de Pérez Casado el 22 de

desembre de 1984: «La teua obra ens permet coneixe'ns. El teu exemple és virtut ciutadana». Ara bé, aquest re-coneixement no s'oposava a «la lògica discrepància». Potser aquesta opinió, feta prou posteriorment, quan alguns d'aquells corresponsals havien optat per opcions polítiques determinades (PSPV-PSOE en el cas de Casado), podria ser més matisada. El que sí sembla que resta clar d'aquest epistolari és que aquests universitaris –i no universitaris– duïen una dinàmica pròpia de la qual Fuster es feia ressò i hi participava. Hi havia una relació d'aprenentatge, de formació, i, d'altra banda, existia un àmbit (polític) «autònom» de decisió respecte de les consideracions de Joan Fuster. La referència i el lideratge no esdevenia dependència.

Un altre fet a destacar és que el viatge al Principat per Pasqua de 1960 fou un aglutinant del grup. De fet, part de la correspondència s'encesta al voltant dels preparatius d'aquesta empresa. D'altres casos (Àlvarez, Mira, Alpera) indiquen que la relació epistolar –almenys, la que es conserva– es produeix fora dels Països Catalans. Aquest aspecte aporta dades per confeir la biografia –la vida universitària, els professors vinguts del Principat, revistes editades, prohibicions, conflictes– d'aquest nucli d'activistes. És clar que aquests tres exemples ja

havien establert relació amb Fuster, com indica oportunament el curador d'aquesta obra.

Un epistolari, doncs, fonamental per tenir un coneixement ben especificat de conductes, procediments, enllaços, infraestructures de propaganda, els efectes nacionals dels quals han estat essencials per explicitar, si més no, una concepció alternativa de país no subalterna a la política espanyola, que sembla que actualment es fa cada vegada més evident en el si de la societat valenciana.

XAVIER FERRÉ

GABRIEL, Pere; POMÉS, Jordi; FERNÁNDEZ GÓMEZ, Francisco (ed.). *Espanya «Res Publica». Nacionalización española e identidades en conflicto (siglos XIX y XX)*. Granada: Comares, 2013. 554 p.

«Espanya, *Res publica*»? No és tan clar. De fet, el sintagma expressa, com recullen les ponències d'aquesta miscel·lània, més una potencialitat (és a dir, nacionalització) que no pas un fet acomplert. És cert que la tesi d'una feble nacionalització espanyola no té prou en compte el fet que existeix una aposta decidida per la construcció nacional-estatal d'ençà de 1812. Però no deixa de ser empíricament demostrable que existeix un